

УДК 821.161.3.09–1«18»

А. У. НАНАС

АГУЛЬНЫЯ ТЭНДЭНЦЫЎ БЕЛАРУСКАЙ ГУМАРЫСТЫЧНАЙ ПАЭЗІІ XIX СТАГОДДЗЯ

*Цэнтр даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры НАН Беларусі, Мінск, Беларусь,
e-mail: enanos@mail.ru*

Прослеживаются наиболее общие черты белорусской юмористической поэзии XIX в.: монологическая или диалогическая форма повествования с тенденцией к прозаизации; обращение к образу повествователя-крестьянина и осмысление в произведениях событий и явлений тогдашнего общества через призму крестьянского мирозерцания; тесная связь произведений с народной смеховой культурой, фольклором, которая проявляется на всех уровнях текста; активное использование приемов внешнего комизма; использование авторами травестийной сюжетной схемы; апелляция к литературной традиции шутовства; фиксация в художественных образах белорусского национального менталитета и юмора. Выявляется частотность употребления отдельных приемов комического в корпусе анализируемых произведений, делаются выводы по поводу закономерностей функционирования этих приемов в тексте.

Ключевые слова: комическое, комический прием, травестийная сюжетная схема, юмористическая литература, национальный юмор.

E. V. NANOS

GENERAL TRENDS IN BELARUSIAN COMIC POETRY OF THE XIX CENTURY

*Centre for researches on Belarusian culture, language and literature of the National Academy of Sciences of Belarus,
Minsk, Belarus, e-mail: enanos@mail.ru*

Author of the article outlines the most general trends for Belarusian comic poetry of the nineteenth century.

They include such forms as: monologue or dialogic narrative form with a tendency towards a prosaic narration; appealing to the image of the peasant-narrator; using of literary works as means of understanding the existing events and phenomena through the prism of a peasant worldview; a close interconnection of the literary works with the public comic culture, folklore, which manifests itself at all levels of the text; frequent use of external comic devices; use of the travesty plot arrangement; appeal to the literary tradition of buffoonery; attention to the artistic images of the Belarusian national mentality and humor.

In addition, the article reveals the frequency of use of certain comic techniques in the selected comic works and provides conclusions on mechanisms of these techniques functioning in the text.

Keywords: comic, comic device, travesty plot arrangement, humorous literature, national humor.

Даследчыкі беларускай літаратуры XIX ст. адзначаюць, што ў ёй, у адрозненне ад літаратуры папярэдніх эпох, з'явілася шмат аптымістычных, гумарыстычных твораў. Відавочна, што камічны элемент садзейнічаў папулярызаванасці твора, выклікаў цікавасць у неспакушанай дэмакратычнай публіцы. Зварот жа да вершаванай формы выкладу камічнага зместу спрыяў таму, каб творы лепш запаміналіся, маглі бытаваць у народзе. Да таго ж у гэты складаны для беларускага народа гістарычны перыяд толькі з дапамогай гумару можна было закрануць важныя сацыяльныя пытанні, а з дапамогай сатыры, сарказму – выкрыць, высмеяць заганы і недахопы сістэмы. Акрамя ўсяго, зварот літаратуры да камічнага тлумачыцца не толькі беларускай сітуацыяй, але і творчай атмасферай ва ўсёй еўрапейскай літаратуры, яе арыентацыяй на крытычны перагляд традыцыі, парадыйнасць.

Аналізуючы найбольш прадстаўнічыя творы беларускай гумарыстычнай паэзіі XIX ст. і прыёмы стварэння эфекту камічнага ў іх, мы можам вылучыць агульныя тэндэнцыі ў спосабах выражэння камічнага, прынцыпах сюжэтабудавання, абмалёўкі персанажаў, у матывіроўцы і ідэйнай накіраванасці твораў, нацыянальных асаблівасцях гумару і інш. Практычна ўсе творы гумарыс-

тычнай паэзіі XIX ст. імкнуцца да апавядальнасці, падзейнасці. Рэальныя замалёўкі быту і працы беларускага селяніна ў іх пераплятаюцца з фантастычнымі, прыгодніцкімі элементамі. Амаль у кожным творы распавядаецца пра якое-небудзь здарэнне з персанажам, які мае ярка выражаны характар, пра яго прыгоды, выпадкі з жыцця, анекдатычныя сітуацыі. Паэмы і вершы змяшчаюць у сабе шматлікія маналогі і дыялогі герояў, мову аўтара-апавядальніка. Па сутнасці, многія творы можна назваць вершаванымі апавяданнямі ці казкамі: займальныя прыгоды Энея («Энеіда навыварат» В. Равінскага), захапляльнае падарожжа на Парнас Тараса і прыгоды д'яблаў («Тарас на Парнасе» і «Два д'яблы» К. Вераніцына), паездка Халімона ў сталіцу («Халімон на каранацыі» В. Дуніна-Марцінкевіча), здарэнне з Мікітам («Нячысцік» А. Рypінскага), паход мужыка ў тэатр (ананімны верш «Тэатр»), розныя падзеі з жыцця мужыка (гумарыстычныя і сатырычныя вершы Ф. Багушэвіча і Ф. Тапчэўскага). Своеасаблівае прэзаізацыя гумарыстычнай паэзіі, на нашу думку, тлумачыцца не толькі патрабаваннямі камічнага кампанента твора, які вымагае дзеяння і персанажа (як адзначаюць многія даследчыкі камічнага, неабходны складнік для з'яўлення камізму – асоба, чалавек), але яшчэ і арыентацыяй на дэмакратычную аўдыторыю, а таксама творчае асваенне фальклору з яго сталымі гумарыстычнымі жанрамі – анекдотам, казкай, жартам, прыпеўкай і г. д. Усе згаданыя паэтычныя творы маюць сюжэт і героя(-яў), акрамя хіба што асобных вершаў Ф. Багушэвіча, дзе сюжэт слабаразвіты («Песні», «Удава», «Сватаны», «Сватаная»).

Яшчэ адна характэрная рыса беларускай гумарыстычнай паэзіі XIX ст. – наяўнасць у творах выразнага вобраза апавядальніка, якім часцей за ўсё бывае селянін, што асабліва ярка праяўляецца ў творчасці Ф. Багушэвіча. Беларускія нацыянальныя рысы выступаюць у абмалёўцы герояў розных твораў, у выніку выкрышталізоўваецца нацыянальны тып. Усе героі валодаюць выдатным пачуццём гумару, яны здольныя спараджаць жарты, досціпы і смяцца з іх, з паноў, з камічных сітуацый і жыццёвых абставін, нават горкіх, яны маюць гумарыстычны погляд на свет. Важная асаблівасць беларускага нацыянальнага гумару – здольнасць да самаіроніі, гумарыстычнай і сатырычнай рэфлексіі, што пацвярджаецца вывучанымі творамі (паэма «Тарас на Парнасе» К. Вераніцына, вершы «Дурны мужык, як варона», «Бог не роўна дзеле» Ф. Багушэвіча).

Часта, калі трэба сказаць праўду пад выглядам жарту, гульні, дураслівасці, галоўны герой гумарыстычных твораў нагадвае блазна, якому многае даруецца. Вобраз блазна ўпісвае беларускую літаратуру XIX ст. у еўрапейскую літаратурную традыцыю, у якой гэта распаўсюджаны мастацкі тыпаж. Герой-мужык у беларускай гумарыстычнай паэзіі толькі прыкідваецца наіўным, дурным, каб паставіць у няёмкае становішча пана, паказаць амаральнасць панскіх законаў, завезенага парадку, ладу жыцця, выявіць прыгнечанасць стану сялян і загану сістэмы. У беларускіх пісьменнікаў была глыбокая патрэба жартávaць, пазбягаючы канфліктаў, прыкрывацца нездагдлівасцю, прастадушнасцю, ствараць герояў, якія робяць выгляд, што нічога не чуюць і не разумеюць («наіўнае» сузіранне галоўнага героя твора «Халімон на каранацыі» В. Дуніна-Марцінкевіча, недарэчныя на першы погляд адказы мужыка на пытанні казакоў у вершы Ф. Багушэвіча «Хрэсьбіны Мацюка» і інш.). Важна, што ў творах высмейваюцца не проста знешнія праявы панскага побыту, але і несправядлівы закон грамадства (вершы Ф. Тапчэўскага, Ф. Багушэвіча).

Галоўны герой твораў мае беларускія нацыянальныя рысы: ён смелы, знаходлівы, кемлівы, разважлівы (Тарас, Эней, Халімон Забалотны, Мацей), у яго абвостранае пачуццё справядлівасці (асабліва персанажы Ф. Багушэвіча), ён працавіты, спагадлівы, шчодры, іранічны, аптымістычны. Герой вылучаных гумарыстычных твораў мае ўласную годнасць, ён ганарыцца сваёй зямлёй і народам (Тарас, Халімон Забалотны, герой-мужык з некаторых вершаў Ф. Багушэвіча). Але ў той самы час маральна дасканалы і духоўна багаты беларускі селянін мае супярэчлівы светапогляд, праяўляе непаслядоўнасць і слабасць характару ў адносінах да паноў, прыгнятальнікаў (асабліва ярка гэта выяўлена ў творчасці Ф. Багушэвіча).

Яшчэ адной важнай асаблівасцю беларускай гумарыстычнай паэзіі XIX ст. з'яўляецца арыентацыя на фальклор і народную смехавую культуру, што праяўляецца ў жанравай, стылёвай, вобразнай спецыфіцы, у паэтыцы, народнай аксіялогіі твораў і інш. Дадзеная тэма добра даследавана шэрагам выдатных вучоных (Г. Кісялёў, Я. Янушкевіч, М. Хаўстовіч, І. Бас, М. Грынчык, М. Лазарук, В. Барысенка, М. Тычына, П. Ахрыменка, А. Яскевіч і інш.), таму фальклорныя ўплывы, запазычанні, матывы прасочым толькі ў самых агульных рысах.

Асобныя творы цалкам нагадваюць народную казку, небыліцу, анекдот, прыпеўку. Напрыклад, паэмы «Энеіда навыварат» В. Равінскага, «Тарас на Парнасе», «Два д'яблы» К. Вераніцына, балада «Нячысцік» А. Рыпінскага, вершаванае апавяданне «Гдзе чорт не можа, там бабу пашле» Ф. Багушэвіча і некаторыя іншыя творы нагадваюць чарадзейныя казкі. Як народныя апавяданні, анекдоты ўспрымаюцца ананімны верш «Тэатр», быліца «Дурны Зміцер, хоць хітры» В. Дуніна-Марцінкевіча, вершы «Як праўды шукаюць», «У судзе» Ф. Багушэвіча. На ўзор небыліц, прыпевак, лірычных і сатырычных народных песень напісаны вершы Ф. Багушэвіча «Удава», «Сватаны», «Сватаная», «Песні» і інш.

Рысы вуснай народнай паэтычнай творчасці праяўляюцца і ў структурных асаблівасцях твораў XIX ст. Традыцыйным фальклорным зачынам адкрываюцца «Энеіда навыварат» В. Равінскага і «Нячысцік» А. Рыпінскага. Зачын і канцоўка паэмы «Тарас на Парнасе» К. Вераніцына, зачын быліцы «Дурны Зміцер, хоць хітры» В. Дуніна-Марцінкевіча таксама развіваюць фальклорныя формулы. Заканчэнне твора «Халімон на каранацыі» В. Дуніна-Марцінкевіча, як і вядомага казачнага канцоўкі, апеллюе да вобразаў багатай ежы і пітва, характэрных для народнай смехавой культуры. Казачныя фармулёўкі насычаюць твор «Вечарніцы» В. Дуніна-Марцінкевіча, бо ён змяшчае некалькі апавяданняў казачніка старога Ананія. Многія вершы Ф. Багушэвіча вылучаюцца традыцыйнымі казачнымі зачынамі («Не ўсім адна смерць», «Панская ласка») ці зачынамі ў духу народных песень («Удава», «Гора», «Песні»).

Яшчэ адным фармальным фальклорным элементам з'яўляецца трохразовы паўтор і яго варыяцыі. На сюжэтным узроўні такі паўтор вылучаецца ў творы «Хрэсьбіны Мацюка» Ф. Багушэвіча, тут ён служыць для стварэння градацыі. Трохразовыя і кратныя тром паўторы на ўзроўні архітэктонікі выкарыстоўваюцца ў многіх вершах Ф. Багушэвіча, асабліва ў тых, што напісаны на манер народных песень.

Плэнна выкарыстоўваюцца аўтарамі гумарыстычных твораў XIX ст. не толькі традыцыйныя фальклорныя персанажы (мужык, пан, баба, чорт і інш.), але і тэмы, матывы. На казачным матыве «злой жонкі» грунтуецца сюжэт балады «Нячысцік» А. Рыпінскага і верша «Гдзе чорт не можа, там бабу пашле» Ф. Багушэвіча. Матыў «сустрэчы з чортам», надзвычай папулярны ў вуснай народнай творчасці, яскрава прасочваецца ў творах «Два д'яблы» К. Вераніцына, «Нячысцік» А. Рыпінскага, «Не ўсім адна смерць», «Гдзе чорт не можа, там бабу пашле» Ф. Багушэвіча. Народны матывы «непазбежнасці пакарання за праступкі» прадстаўлены ў творах «Быў у чысцы» Ф. Багушэвіча, «Нячысцік» А. Рыпінскага і інш. Цэнтральны для творчасці Ф. Багушэвіча матывы «долі і гора» выражаецца ў яго вершах праз персаніфікаваныя вобразы гора, нядолі, характэрныя для фальклору (напрыклад, верш «Гора»), і невідавочна – як асноўная думка твора (вершы «Удава», шостая і сёмая «Песні», «У судзе» і інш.). Тэма «праўды і крыўды», важная для народнай маралі, узнімаецца ў многіх вершах Ф. Багушэвіча – «У астросе», «Скацінная апека», «Панская ласка», «Не ўсім адна смерць», «Бог не роўна дзеле», «У судзе», «Як праўды шукаюць» і інш.

Амаль у кожным з прааналізаваных твораў вылучаюцца запазычаныя з вусна-паэтычнай народнай творчасці мастацкія сродкі. Не заўсёды гэта прамое запазычанне («Нячысцік» А. Рыпінскі) ці выкарыстанне ў нязменным выглядзе народных выслоўяў (напрыклад, эпіграф-прыказка ў вершы «Бог не роўна дзеле» Ф. Багушэвіча, шматразовае выкарыстанне прыказкі «Дурны мужык, як варона» ў аднайменным вершы паэта і інш.). Часцей гэта зварот да фальклорнай вобразнасці і паэтыкі. Для травесційнай паэзіі (прыкладаў якой у адзначаны перыяд з'явілася шмат) характэрна сінтэзаванне вобразных сродкаў і элементаў гутарковага маўлення і фальклору. Фальклорнае паходжанне ў гумарыстычнай паэзіі XIX ст. маюць многія мастацкія сродкі (метафары, эпітэты, параўнанні), а таксама рытм і рыфмоўка.

Такім чынам, мы можам зрабіць важны вывад наконт шматаспектнасці і рознаўзроўневасці фальклорных уплываў на гумарыстычную паэзію XIX ст. Зварот паэтаў да народнай вусна-паэтычнай творчасці ўзбагаціў і зрабіў больш разнастайнай беларускую літаратуру, узмацніў нацыянальнае гучанне ў ёй, выявіў культурныя карані і ўнутраныя законы яе развіцця, надаў ёй непаўторнае аблічча на фоне іншых сусветных літаратур.

Услед за вядомым рускім даследчыкам М. Бахціным, які вывучаў народную смехавую культуру, звернем увагу на яе рысы ў беларускай гумарыстычнай паэзіі XIX ст. Праявамі традыцый

народнай смехавой культуры ў творчасці беларускіх паэтаў з'яўляецца перш за ўсё самаідэнтыфікацыя аўтараў з народамі, народнымі традыцыямі, а таксама выхад да пачуццёвага, інстынктыўнага пачатку. Гумар у многіх з вывучаных намі твораў беларускай паэзіі XIX ст. апелюе да пачуццёвай вобразнасці, цялеснага нізу, вобразаў ежы і піцця. Асновай народнай смехавой культуры, як адзначаў у сваіх даследаваннях М. Бахцін [2], з'яўляецца такі спосаб зніжэння, як травестацыя. Прыём травестацыі ў беларускай гумарыстычнай паэзіі XIX ст. надзвычай папулярны. Зварот да матэрыяльна-цялеснай вобразнасці ў вылучаных творах выяўляецца і ў складзе многіх іншых прыёмаў стварэння камічнага: кленічах («*После, пане, як заселі / За сталом чыста ўсе, / Дык пілі, пілі і елі! / Дык няхай іх пранясе!*» [1, с. 89]), фразеалагізмах («*А паніч той усё танцуе, / Вачамі проста як не з'есць...*» [3, с. 482]), гіпербалах («*Эней спалохаўся, ўсхадзіўся, / Матуз ад портак аж зваліўся...*» [3, с. 51]; «*Глядзі, як мы парасшарпалісь, / Аж сорам свеціцца наскрозь...*» [3, с. 50]; «*Пакрывіла морду, губы / І мытухай праняло*» [3, с. 69]), эўфемізмах («*А другі дык вісіць, але як? / Дык і стыдна мне вам гаварыць, / А са стыду чырвоны, як рак...*» [1, с. 64]). Матывы ежы і піцця, уласцівыя для народнай смехавой культуры, у большасці беларускіх твораў носяць спарадычны характар, за выключэннем паэм «Энеіда навыварат» В. Равінскага і «Тарас на Парнасе» К. Вераніцына. Тут прадстаўлены цэлы парад нацыянальных страў, паказ якога становіцца агульным месцам для беларускай літаратуры XIX – пачатку XX ст. Акрамя таго, што працэс прымання ежы мае сувязь з цялеснасцю, з архаічным успрыманням жыцця і смерці як кругавароту ўсяго існага, у народнай свядомасці ён звязаны з добрым настроем і самаадчуваннем і схіляе да смеху.

Многія творы беларускай гумарыстычнай паэзіі XIX ст. змяшчаюць не толькі адсылкі да пачуццёва-інстынктыўнай сферы, але і прыёмы знешняга, фізіялагічнага камізму. Маюцца на ўвазе рознага кшталту выпадковасці, падзенні, нязграбнасці рухаў, знешнія вычварныя паводзіны персанажа, фізіялагічныя праявы арганізма. Некаторыя з прыёмаў камічнага, што апелююць да вобразнасці цялеснага нізу, сумяшчаюцца з прыёмамі знешняга камізму (апісанне сполаху Энея ў «Энеідзе навыварат» В. Равінскага, жах д'ябла з паэмы «Два д'яблы» К. Вераніцына, позы грэшнікаў у чысцы ў «Быў у чысцы» Ф. Багушэвіча, сітуацыя з розыгрышам Зміцера ў творы «Дурны Зміцер, хоць хітры» В. Дуніна-Марцінкевіча і інш.).

Трэба заўважыць, што зварот да народнай смехавой культуры беларускіх аўтараў XIX ст. быў абумоўлены не толькі імкненнем дагадзіць выхаванаму на народнай культуры чытачу, але і патрэбай ажывіць літаратуру, стварыць новыя мастацкія формы, развіць сістэму літаратурных жанраў, выпрацаваць кожнаму з твораў індывідуальны аўтарскі стыль, які б валодаў нацыянальнай выразнасцю. Гумарыстычная творчасць В. Дуніна-Марцінкевіча і Ф. Багушэвіча, нягледзячы на актыўны зварот да вуснай народнай творчасці, адначасова вылучаецца тым, што найбольш адыходзіць ад фальклору, ад народных спосабаў стварэння камічнага. Прыёмы камічнага паэтаў у большасці індывідуальна-аўтарскія, вышуканыя, а таксама яны больш разнастайныя, складаныя, інтэлектуальныя, вытанчаныя ў параўнанні, напрыклад, з прыёмамі ў творах Ф. Тапчэўскага ці А. Рыпінскага.

Калі прасачыць частотнасць ужывання асобных прыёмаў камічнага ў беларускіх гумарыстычных творах XIX ст., то можна заўважыць, што адны з іх больш распаўсюджаныя, а другія ўжываюцца рэдка. Практычна ўсе згаданыя паэты звярталіся ў творах да такіх прыёмаў, як выкарыстанне параўнанняў, гіпербал, прастамоўнай лексікі, кленічаў, прыказак, прымавак, фразеалагізмаў і ўстойлівых выразаў, гукаперайманняў і выклічнікаў. Іронія і сарказм сустракаюцца амаль ва ўсіх прааналізаваных творах, але не так рэгулярна, як папярэдняя група прыёмаў. Найбольш прыкладаў выкарыстання прыёмаў іроніі і сарказму – у творах В. Дуніна-Марцінкевіча і Ф. Багушэвіча, і гэта звязана не столькі з параўнальна вялікім аб'ёмам творчай спадчыны паэтаў, колькі з тыпам мыслення аўтараў і сацыяльна-палітычнымі абставінамі, у якіх ім даводзілася пісаць. Сацыяльна значныя тэмы, якія ўзнімалі гэтыя паэты, патрабавалі ў той час некаторай завуаліраванасці; выказвацца наконт вострых грамадскіх і палітычных пытанняў у гэты перыяд было небяспечна. Кожны з аўтараў абірае ўласны спосаб сацыяльнай крытыкі, што і стварае непаўторнае творчае аблічча пісьменнікаў, пазнавальны і яркі стыль. Найбольшую колькасць разнастайных камічных прыёмаў выкарыстоўваюць В. Равінскі, К. Вераніцын, В. Ду-

нін-Марцінкевіч і Ф. Багушэвіч, таму невыпадкова, што ўсе названыя пісьменнікі з'яўляюцца выдатнымі фігурамі, класікамі нашай літаратуры. Надзвычай пашыраным прыёмам камічнага з'яўляецца травестацыя, якая часта ўзнікае ў сувязі з пэўным сюжэтам. «Казачная схема» (Іван-дурань трапляе ў нейкае здарэнне ці ў фантастычны свет і неспадзявана паказвае свой розум і спрыт) прыцягвае ўвагу найўнага чытача, выхаванага на фальклорных узорах, выяўляе характар селяніна, узвышае яго (больш падрабязна пра травесціўную сюжэтную схему гл. у [4]).

Найменш распаўсюджанымі прыёмамі камічнага ў беларускай паэзіі XIX ст. з'яўляюцца выкарыстанне зеўгмы, слоў-паразітаў, метаніміі і сінекдахі, алегорыі, гратэску, анахранізмаў, парадоксаў, таўталогіі, няправільнага слова- і формаўтварэння, дасціпнай рыфмоўкі і фанетычных скажэнняў. Пэралічаныя прыёмы прадстаўлены ў творах адзінкава ці сустракаюцца толькі ў творчасці асобных аўтараў.

Прасочаныя намі асаблівасці беларускай гумарыстычнай паэзіі, агульныя тэндэнцыі, што сфарміраваліся ў ёй у гэты час, сведчаць, што беларуская літаратура XIX ст. – велічная, жывая, феноменальная з'ява ў еўрапейскай літаратуры. Актыўны зварот да сферы камічнага ў ёй – гэта вытанчанае, эlegantнае выйсце беларускіх пісьменнікаў у неспрыяльны для развіцця нацыянальнай творчасці час, у складаных сацыяльна-гістарычных абставінах. Гумарыстычная паэзія XIX ст. не толькі вывела беларускае нацыянальнае мастацтва слова на сусветны ўзровень і далучыла яго да еўрапейскай літаратурнай традыцыі, але і ўзбагаціла прыёмамі, падрыхтавала тып героя камічнага твора, які не проста забаўляецца, а з дапамогай жарту, іроніі ўзнімае важныя сацыяльныя праблемы свайго часу і вечныя пытанні нацыянальнай незалежнасці, чалавечай годнасці, любові да Радзімы, сваёй мовы і культуры.

У беларускай гумарыстычнай паэзіі быў зафіксаваны нацыянальны тып і адлюстравана нацыянальная спецыфіка камічнага, беларускага гумару, было раскрыта маральнае аблічча, ідэйна-эстэтычныя ідэалы беларускага народа ва ўсёй іх шматграннасці. Беларус у літаратуры XIX ст. паўстае не забітым, цёмным, пасіўным, як у тагачасным уяўленні іншаземцаў, а высакародным, годным, аптымістычным чалавекам, які носіць у душы іранічны агенчык. Наша літаратура ўвабрала ў сябе найлепшыя дасягненні і найбольш плённыя набыткі шматвяковай фальклорнай творчасці, гэтым самым выявіла глыбінныя сувязі са старажытнай культурнай глебай, любоў і павагу народа да сваіх каранёў. Але акрамя ўзбагачэння вобразнага свету і палітры мастацкіх сродкаў адзначаецца ў гумарыстычнай паэзіі гэтага часу і тэндэнцыя да дэмакратызацыі, якая ідзе ад крытыкі рэчаіснасці, іранічнага і сатырычнага светасузірання. Важна, што пры адноснай малалікасці талентаў узнікла сапраўдная літаратура еўрапейскага ўзроўню, адбылося столькі творчых пошукаў. Усё гэта наводзіць на думку, што беларуская літаратура XIX ст. не была беднай ці аднастайнай, многае проста не дайшло да нашага часу праз разруху, паўстанні, войны.

Падагульняючы ўсё сказанае вышэй, можна коратка акрэсліць шэраг агульных рысаў для беларускамоўнай паэтычнай гумарыстыкі XIX ст.: гэта маналагічная ці дыялагічная форма аповеду з тэндэнцыяй да праязацыі; зварот да вобраза апавядальніка-селяніна і асэнсаванне падзей і з'яў тагачаснага грамадства праз прызму сялянскага светасузірання; цесная сувязь твораў з народнай смехавой культурай, фальклорам, якая праяўляецца на ўсіх узроўнях; актыўны зварот да прыёмаў знешняга камізму; выкарыстанне травесціўнай сюжэтнай схемы; апеляцыя да традыцыі блазнавання; фіксацыя ў мастацкіх вобразах беларускага нацыянальнага менталітэту і гумару.

Спіс выкарыстанай літаратуры

1. *Багушэвіч, Ф.* Творы : вершы, паэма, апавяданні, артыкулы, лісты / Ф. Багушэвіч ; уклад., прадм. Я. Янушкевіча ; камент. У. Содаля, Я. Янушкевіча. – Мінск : Маст. літ., 1991. – 309 с.
2. *Бахтин, М. М.* Творчество Франсуа Рабле и народная культура средневековья и Ренессанса / М. М. Бахтин. – 2-е изд. – М. : Худож. лит., 1990. – 543 с.
3. *Заняпад і адраджэнне : Бел. літ. XIX ст. / уклад., прадм. і заўв. У. Казберука. – Мінск : Маст. літ., 2001. – 606 с.*
4. *Плешкунова, А. У. (Нанас, А. У.)* Травесціўная сюжэтная схема ў беларускай гумарыстычнай літаратуры XIX стагоддзя / А. У. Плешкунова // *Молодежь в науке – 2011 : прил. к журн. «Весті Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі» : в 5 ч. Ч. 2. Серия гуманитарных наук / НАН Беларусі. Совет молодых ученых НАН Беларусі ; редкол. : А. А. Коваленя (гл. ред.), В. В. Гнिलомедов [и др.]. – Минск : Беларус. навука, 2012. – С. 253–256.*

Пастуніў у рэдакцыю 17.03.2015